

שיעורי הרב דוד כהן ("הנזיר") זצ"ל בספר "אורות הקודש"

(חלק ה')

סיכום וערך: אהרן מונדשיין

תוכן הענינים:

פרק כא. איחוד החבוי והגלוי

- א. לתיקון הכותרת ולמשמעותה
- ב. הנסתר שבנגלה - בעולם הטבע
  1. בפילוסופיה העתיקה
  2. בפילוסופיה של המקרא
  3. בפילוסופיה החדשה
  4. בפרשנות הפילוסופית של ימי הביניים
  5. בחכמה הפנימית
- ג. הנסתר שבנגלה - בעולם הרוחני
  1. הייחוד והאיחוד
  2. למשמעות הביטויים ולמקורם
  - ה. איחוד הגלוי והסמוי שבתורת הסוד
  - ו. לבירורם של מונחים נוספים ולשורשם
  - ז. הטוב הכולל

פרק כב. הכמוס הגמור בגלוי

- א. הערות לענין העריכה וסידור הפרקים
- ב. למקורו של המונח 'אופי' ולהוראתו
- ג. המהות העלומה והתופעות הגלויות
- ד. הידיעה העצמית כסולם להכרת הבורא
- ה. הפלוגתא במהותה של 'הנפש'
  1. בפילוסופיה העתיקה
  2. במחשבה העברית הקדומה
  3. במחשבה היהודית המאוחרת
  4. במחשבה הכללית בעת החדשה
- ו. 'הנפש' בתורת הרב
- ז. נפש היחיד ונשמת האומה
- ח. נפש העולם - כללות ההויה
- ט. 'הצפיה העליונה' והדרך להשגתה

- פרק כג. גבול הנסתר והגלוי**
- א. למשמעות סידורם של הפרקים
  - ב. הגבלת העולמות והתאחדותם
  - ג. 'הסתרים העליונים' - סתירה ובנין
  - ד. ג' ראשונות וז' אחרונות
  - ה. ה'אהבה' המאחדת
  - ו. ענין 'שבעת ההיכלות'
  - ז. יחס ברכת 'אהבה רבה' להיכלות
  - ח. מהותו ומעמדו של 'יאור הדעת'
  - ט. 'סוד הישרים' הממצע והמאחד
  - י. משמעותו של 'החוק' ומקורו
  - יא. הרימוז שבפסוק החתימה וסיכום ענייני

שעור טז, יום ד, כג סיון תשכ"ד

פרק כא

איחוד החבוי והגלוי

אם [שנ] תובעת ממך תמיד את הגנוי ואת החבוי, את הנעלם והנסתר, הנשגב, אל תצטער אם יעלם ממך לפעמים איחוד החבוי והגלוי.

חסד עשה הקב"ה עם עולמו הרוחני עוד יותר ויותר מעם עולמו הגשמי, כלומר התגלות הטסדים, ושפעת הטוב, נראה בהופעה בעולם הרוחני הרבה יותר עוד ממה שהוא נראה בעולם הגשמי. ואתה למד מדת ק"ו. בעולם הגשמי אף על פי שהכל אחוה בחוברת, הדומם, הצומח, החי, והאדם, השמים והארץ, הכחות והתנועות, הצרכים והסיסוקים, המינים והאישים, התקופות והדורות, מ"מ למרות האיחוד הגדול הזה, כל בריה ובריה מוצאה לה את המוכרח לה, ואת תפקידיה, בחוגה הקרוב, נותן לבהמה לחמה, לבני ערב אשר יקראו, וההתכנסות החוגית הזאת אינה מונעת כלל את אותה העצה הגדולה, של הקבעתה של השלשלת הגדולה שביצירה לכל מגמותיה, ולולא זה החסד של הביצור במקום הפיזור, של הצמצום במקום ההתרחבות, לא היתה תקומה לכל בריה, וכל יצר לא היה מוצא את צרכיו, ולא היה בא לשכלולו מעולם, ואותו העולם הגדול בכללותו, והרב והעשיר באישיותיו המרוכבות, לא היה

בא לכלל השלמה. ואם הדבר נוהג כן בעולם המצומצם החמרי, על אחת כמה וכמה שמדה זו נוהגת למכביר בעולם הרוחני, זה העולם הגדול, שכולו מחשבה אחת, תופעה אחת, אדירה, עשירה ואיומה. מלאה חיי עולם, זיו קודש ותפארה, שאישיו כ"כ כבירים ומרובים הם, שפלגיו כ"כ מתגברים ומתפצלים, שסוגיו ומיניו מתברכים, שוטפים ונובעים, ופרטיו וניצוציו, אורותיו וכליו, שכל אחד מהם הוא עולם מלא, מבורך באוצרות חיים, שמגלי השפעותיהם יוצא המון רב של שובע להחיות עם רב של ברואים ויצורים אין חקר, עאכ"כ שיש בו אותה הברכה הגדולה של השקטת כל יצור וכל עולם במכונו, למרות הקישור הגדול, החבוי בכללות כללותו.

ושפך האשדות של החבוי והגלוי הם כ"כ חטיביים, כ"כ מתפצלים, וכ"כ מותנים לתנאים שונים, עד שלפעמים רבות כתגלה הקו המפריד והמבדיל ביניהם בדמות סתירה, שההגיון המדוד מתחלש ומתבעת ממנו. וההכרה החודרת, מעולפת ספירי הבטחון העליון, מעודדת את הנשמה בשביעה רוממה, חשופת אור ורווית ענג קדש.

ואם הלב יהמה, והנשמה כמהה לחשוק צפונות, נפשי חמדה בצל ירך לדעת כל רו סודך, והרוח יוצא וסוקר, וההתנוצצות הגלויה לפניו מברקת, ולפעמים אינה נקלטת בהתאמה עם כל אותן פלגי המסתרים, אל ירע לך, אל תקל בעיניך עבודת קדשך, עבוד ועבוד בעולם אשר שעריו נפתחים לפניך, אשרי אדם כ"כ לי לשקד על דלתתי יום יום, לשמר מוזות פתחי, כי מצאי כצא חיים ויפק רצון מדי.

וסוף הכבוד הגדול לך, השערים יפתחו, ומלך הכבוד בא יבא, יבא מלך גבור ויטה, יבא גבור מלחמה, יבא מלך צבאות עליונים ותחתונים, יבא חזי לגנו ויאכל פרי מגדיו, יתאחדו העולמים, יתמזג הגלוי והנסתר, תתאחד הגויה והנשמה, יתקשרו האורות והכלים, ומתיקות נעימה, עונג פנימי חסין ומאד נעלה, יחשפו במקורה של התעלסות הנשמה.

זכח וגבורה של מעלה תופיע עליך בעדי עדיי נהורותיה, תכיר
 כחך וגבורת גאונך, תדע ענותך ודלותך, דלות כל יצור, כל עולם
 וכל יש מצד עצמו, שבו יגלה הוד גאון תהלה, הוד מלך גאות
 לבש, רם ומתנשא שוכן שחקים. וחיי עולם וחיי עולמי עולמים, וחיי
 שעה וחיי רגעי רגעים, שכל ברק ברקים יתפוצץ לשמשות רבבות,
 ומהם עולמים ונהרנו, אוצרות זיו, שפעות חיים, שמהם נשמות יוברקו.
 אליך יאתיו.

חוסן ישועות תלבש, אזור פאר תתאזר, ובשמחת נועם
 עליון ימחג רוחך, ושלטון וממלכה פנימית וחצונית יהיה גורלך,
 וברחמים רבים על כל היצור ימולא רוחך, ותעז במדות מלך
 עולמים, טוב ד' לכל ורחמיו על כל מעשיו.

א. לתיקון הכותרת ולמשמעותה*

המקור לכותרת של הפרק נמצא בסופו של הקטע הראשון. אף בגוף כתב היד
 כתוב רק: "הגלוי והשטחי".

זו שיטתו של הרב, שגם הידיעות החיצוניות מביאות לשלימות המחשבה, ולא רק
 הידיעות מהעניינים הפנימיים.

כך, למשל, כותב הרב בפרק מא: "מתוך בהירות הנשמה רואים את כל העולם
 כולו. אמנם אוצר הידיעות הבאות מבחוץ, משחרר את הנשמה מכבליה" וכו'.

ובפרק מג הוא כותב: "השכל מחובר הוא מהמושגים הפנימיים, שבאים לאדם
 מתוכיותו [...] ומהמושגים החיצוניים, שבאים לאדם מחוץ לפנים. והם נפגשים זה
 בזה, ומחיבורם ותסיסותיהם מתעוררת התחיה השכלית, בכל הרחבותיה".

כך כותב הרב גם בפרק צט: "כל מחשבה רזית צריכה המון מחשבות גלויות,
 להגלימה, ולהיות לה למגן ולמעקה, שלא יפלו אורותיה לתהום הדמיון, השקר
 וההירוס וכו'".

סיכום הדברים: המחשבה החיצונית מתאחדת עם המחשבה הפנימית. 'איחוד
 החבוי והגלוי'.

תיקון הכותרת מנוסח הלשון של הרב, בא כדי להבליט שבעצם אנו מחפשים את
 איחוד הגלוי והנסתר. שהרי לאמיתו של דבר - גם הגלוי הוא נסתר.

במציאות אין כלל עובדה של 'נגלה'. ה'נגלה' אינו כלל נגלה, מפני שגם הוא מלא
 פנימיות, מלא 'נסתר'.

* בהפניות לכתביו האחרים של מרן 'הנזיר' צ"ל, ישמשו הקיצורים הבאים: קוח"נ - קול הנבואה;
 נזא"ח - נזיר אחיו; בשמ"ר - בשמן רענן.

ב. הנסתר שבנגלה – בעולם הטבע

1. בפילוסופיה העתיקה

נתחיל מן הפילוסופיה היוונית, שהתלבשה בפילוסופיה הערבית, ואחר כך עברה אלינו (ראה: קוה"נ, עמ' יב).

כבר בפילוסופיה היוונית נזכר שהעולם מתנועע, על אף שאנחנו סבורים שאנו נחים. הכוחות המניעים את העולם הם 'השכלים הנבדלים', המופשטים מכל חומר, בניגוד לאדם אשר אצלו השכל מורכב בחומר. אותם 'שכלים נבדלים' הם המניעים את עשרת הגלגלים.

2. בפילוסופיה של ימי הביניים

הרמב"ם, בפרק ג מהלכות 'סודי התורה', מביא את ענין עשרת השכלים הנבדלים כעשרה מלאכים. והוא מסיים: "...מלאך העשירי, שהיא הצורה הנקראת 'אישים'" (פרק ד', הלכה ו). זה הוא 'השכל הפועל'. 'השכל הפועל' שייך ל'מעשה בראשית' (ראה שם, הלכה י'). ואילו 'מעשה מרכבה' עניינו הוא בדברים שלאחר הטבע – המטפיזיקה.

דברים אלה מובאים גם אצל המאירי, בפירושו למסכת חגיגה, בפרק 'אין דורשין', וכן כותב הרמב"ם גם ב'פרקי הצלחה'.

בדומה לכך כותב גם הפילוסוף הערבי אל-פראבי, שחי בתקופה שבין רס"ג והרמב"ם, בספרו 'ההתחלות', ש'השכל הפועל' הוא רוח הקודש, ומדרגתו נקראת: 'אישים'.

אם כן, מי מניע את ה'נגלה', לכאורה, כמו: השמש, הכוכבים וכל צבא השמים? – דברים נסתרים. הרי שאין כלל 'נגלה'. הכל נסתר. אפילו בהנהגת הטבע הפשוט.

3. בפילוסופיה החדשה

אפילו בפילוסופיה החדשה, שאינה עוסקת ב'שכלים הנבדלים' מוצאים אנו אצל הראשון שבאותם פילוסופים, לייבניץ, תורה האומרת שהכל נובע מיחידות רוחניות. מהאטומים הגשמיים מגיעים ליחידות רוחניות – 'מונאדות'. לשיטה שלו הוא קרא: 'ההרמוניה הפרטבילית' – הרמוניה מוסכמת מראש בין הגשם לרוחני. וכן הוא כותב, שהכל מסכים לתוכנית של חסד – הרמוניה מוסכמת מראש בין ממלכת הטבע וממלכת החסד.

אותם כוחות רוחניים, אטומים רוחניים, מניעים את ה'נגלה'. והם הנסתר שבנגלה.

4. בפרשנות הפילוסופית של המקרא

הרמב"ן בפירושו על התורה, בפרשת 'בחוקותי', על הפסוק: 'ונתתי משכני בתוככם' (ויקרא כו, יא), כותב כך: "וכבר ביארנו, כי כל אלה הברכות – כולם נסים. אין בטבע שיבואו הגשמים, ויהיה השלום לנו מן האויבים, ויבוא מורד בלבם לנוס מאה מפני חמישה – בעשותינו החוקים והמצוות; ולא שיהיה הכל הפך מפני זרענו השנה השביעית. ואע"פ שהם נסים נסתרים, שעולם כמנהגו נוהג עמהם, אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ וכו'".

כלומר, שהנסתר נמצא בתוך הנגלה. ועניינם של הנסים הנסתרים הוא ראיית הנסתר בנגלה.

5. בחכמה הפנימית

רעיון זה מוצאים אנו גם אצל המקובלים: "אלהים' הוא 'הטבע'". כך, למשל בספר 'ראשית חכמה' לר' אליהו די-וידאש, ב'שער האהבה' (פרק יא), שם הוא כותב שישנם שמות קדושים רבים. שם ה'אלהים' הוא 'הטבע', אך שם הוי"ה הוא למעלה ממנו כך כותב גם ר' דוד ניטו בספרו 'כוזרי שני'.

ר' יוסף גיקטילה, בעל 'שערי אורה', כותב בספרו 'גנת אגוז' בשער הראשון, שיש חילוק בין שם 'אלוהות' לבין שאר השמות. ייחודו מתבטא בכך "שאמר 'בראשית ברא אלהים' ולא בשם המיוחד (הוי"ה). שם 'אלהים' מחדש בחידוש העולם, כי חידוש העולם - מלאכת 'הטבע', שהוא סוד 'אלהים'". ואילו שם הוי"ה הוא למעלה מהטבע.

רעיון זה, ש'אלהים' בגימטריה 'הטבע', נזכר גם בספר ה'תניא' (שער היחוד והאמונה, פרק ו).

כך כותב גם בעל 'דגל מחנה אפרים', המוסיף - שרק שם אלוהות הוא בגימטריה 'הטבע' אך לא יתר השמות הקדושים, שכן בחינת האלוהות הוא: 'ממלא כל עלמין', ואילו בחינת שם הוי"ה - טובב כל עלמין'.

זוהי ההבדל שבינינו לבינם: אנחנו רואים גם את מה שמחוץ לעולם, מה שמעל לטבע, בעוד שהם רואים רק את הפנתאיזם. (ולכל זה ראה להלן, שיעור יח - פרק כג סעי' י, וכן: קוה"נ, עמ' קיב ועמ' קכה).

'איחוד הטבע והנס'. זהו גם שמו של פרק כב בסדר השני שב'מוסר הקודש' (עמ' כח-כט), ושם כותב הרב כך: "מהו הטבע, אחיזת הסיבות במסובבים [...] וכל מה שיותר יופיע האור של הנסים העליונים, כה יגדל העוז של החשיבות הפנימית של הטבע, היונקת מחכמה של מעלה".

ולכן זהו היסוד: לדעת שהגלוי איננו העיקר, אלא יש להכיר בכך שבכל גלוי יש חבוי.

ג. הנסתר שבנגלה - בעולם הרוחני**1. הייחוד והאיחוד**

לאחר שהרב דן באיחוד החבוי והגלוי באופן כללי, הוא עובר עתה לעסוק באיחוד החבוי והגלוי במובן של: הכלליות והפרטיות.

וכך כותב כאן הרב: "ואתה למד מידת ק"ו, בעולם הגשמי אף על פי שהכל אחוז בחוברת, הדומם הצומח החי והאדם, השמים והארץ, הכחות והתנועות [...] מ"מ למרות האיחוד הגדול הזה, כל בריה ובריה מוצאה לה את המוכרח לה ואת תפקידיה בחוגה הקרוב [...] ואם הדבר נוהג כן בעולם המצומצם החמרי, על אחת כמה וכמה שמידה זו נוהגת למכביר בעולם הרוחני, זה העולם הגדול, שכולו מחשבה אחת, הופעה אחת [...] שפלגיו כ"כ מתגברים ומתפצלים [...] עאכ"ו שיש בו אותה הברכה הגדולה של השקטת כל יצור וכל עולם במכונו, למרות הקישור הגדול החבוי בכללות כללותו".

פירוש, כשם שבעולם הגשמי מוצאים אנו ריבוי של פרטים, מינים וסוגים, אשר כל אחד מהם מוצא את מקומו הנכון באורגניזם הכללי והשלם, וזאת על אף ייחודו המסוים, והכל מוביל לקראת אחדות שלימה של תכנית הבריאה, ומאידך

על אף האחדות המושלמת, וההרמוניה שבבריאה, אשר כל פרט ניצב בה בהתכנסותו החוקית, למרות זאת אף אלמנט אינו מאבד מן הערך הפרטי המיוחד לו, קל וחומר לעולם הרוחני, שהוא כולו הופעה אחת מאוחדת, וודאי שכל מקצוע ומקצוע ימצא את מקומו הראוי לו במערכת האורגניזם השלם. לכאורה נראה שקיימת סתירה מסוימת בין המקצועות השונים, כמו היסטוריה ומתמטיקה ואחרים. אך לאמיתו של דבר, כולם ינוחו על מקומם הנכון והקבוע בהשקט, וישלימו את חלקם במערכת המורכבת הכללית. לדעת להבחין באיחוד זה שבין המקצועות לסוגיהם השונים, זו היא ראיית החבוי שבגלוי.

ד. למשמעות הביטויים ולמקורם

"וההכרה החודרת, מעולפת ספירי הבטחון העליון, מעודדת את הנשמה בשביעה רוממה, חשופת אור ורווית ענג קדש, (סוף הקטע הרביעי). מקור הביטוי הוא בשה"ש (ה, יד) "מעיו עשת שן, מעולפת ספירים". ומפרש שם רש"י: "מעולפת" - מכוסת, כמו: 'ותקח הצעיף ותתעלף'". ובמדרש שה"ש: "אמר ר' אדא בר ממל, אם נתעלף אדם בדברי תורה והלכה, סוף נעשה בהם ספיר". רוצה לומר, נעשה חזק ומאיר כספיר. אנחנו נאמר, שאחרי ש"שפך האשדות של החבוי והגלוי הם כ"כ חטיביים, כ"כ מתפצלים [...] עד שלפעמים רבות מתגלה הקו המפריד והמבדיל ביניהם בדמות סתירה, שההגיון המדוד מתחלש ומתבעת ממנו" (קטע רביעי), אחרי חולשה ובעתה זו, מופיעה "ההכרה החודרת, מעולפת ספירי הבטחון העליון", בא החיזוק וההארה כספיר.

ה. איחוד הגלוי והסמוי שבתורת הסוד

עד עתה דברנו על איחוד החבוי והגלוי במקביל לאחדות הכלל והפרט. מכאן ממשיך הרב לדבר על איחוד הנסתר והנגלה בתוך ה'סוד' גופו. איחוד ה'רזין' עם ה'רזין דרזין'.

'רז' בגימטריה - 'אור'. (ראה: קוה"נ, עמ' קלו והע' ה). והרב כותב: "ואם הלב יהמה, והנשמה כמהה לחשוק צפונות, נפשי חמדה בצל ידך לדעת כל רז סודך [...] ולפעמים אינה נקלטת בהתאמה עם כל אותן פלגי המסתרים, אל ירע לבך וכי" (קטע חמישי).

ר' מנחם עזריה מפאנו כותב בספרו 'פלח הרימון', שהוא קיצור מ'ספר הפרדס' לרמ"ק, כך: "משה (- קורדוברו) אמת ותורתו אמת. אמנם כאשר גבהו דרכי ה'פרדס' מן הקמחי (-רד"ק), כן גבהו דרכי האריז"ל מדרכי הספ"ר (- פרדס רמונים)".

הרמ"ק הוא הגלוי שבנסתר, בעוד שהאר"י הוא הנסתר שבנסתר. (ראה: קוה"נ, עמ' קצא, ועמ' רח והע' קצו).

גם בנסתר עצמו יש לאחד את הנגלה שבו עם הנסתר שבו.

ו. לבירורם של מונחים נוספים ולשורשם

והרב ממשיך וכותב: "וסוף הכבוד הגדול לבוא, השערים יפתחו, ומלך הכבוד בא יבא [...] יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו" (קטע ששי).
 "סוף הכבוד הגדול לבוא". "כבוד" זה 'חכמה'. בגימטריה: 'ל"ב נתיבות חכמה'.
 החכמה העליונה בוא תבוא. "השערים יפתחו" - אלו הם נ' שערי בינה, ההולכים יחד עם החכמה. "ומלך הכבוד בא יבוא", "מלך הכבוד" - 'תפארת'.
 ובהמשך: "יתאחדו העולמים, יתמזג הגלוי והנסתר, תתאחד הגויה והנשמה, יתקשרו האורות והכלים".
 "יתאחדו העולמים" - שלושת העליונים, 'עלמא דאתכסיא': 'כתר' 'חכמה' ו'בינה'. יתמזג הגלוי עם החבוי, הנסתר.
 "יבא דודי לגנו". "דודי" הוא 'תפארת'. "גנו" - 'מלכות'.
 וממשיך הרב: "ומתיקות נעימה, עונג פנימי חסין ומאד נעלה, יחשפו במקורה של התעלסות הנשמה".
 "מתיקות נעימה" זו ה'בינה'. וכינויה של ה'חכמה' הוא 'עדן': "ונהר יוצא מעדן" (ראה: נצני ארץ ט, עמ' 51).

ז. הטוב הכולל

את הפרק מסיים רבינו בפסוק: "טוב ד' לכל ורחמיו על כל מעשיו" (תהי' קמה ט).
 "טוב" זה 'יסוד'. "כל" בגימטריה - נ'; נ' שערי בינה.
 כשיורדים עד ליסוד - אז כבר אין סתירות. הכל נעשה מובן, הכל הופך שמח.
 מורגש בכל 'טעם גן עדן'.
 ויהי רצון, שנזכה לטעום ולו חלק דקיק מן הדקיק מהנועם הנפלא הזה.

שיעור יז, יום ד, ל סיון תשכ"ד

פרק כב

הכמוס הגמור בגלוי

י' אופי מחשבה כזה, שמפני שהוא כבר עומד במעמקי הנשמה ושרשה, בכל צבינונו ועושר תכניתו, הוא שולח את קויו על ההופעות השכליות הגלויות שבדרך עבודת העיון. וחושב האדם שהוא בא לדברים חדשים מלמטה למעלה, בעת שהכח הגמור עושה הוא את פעולתו עליו ממרומיו, מושכו ומקרבו אל הצפיה הגמורה, בכל קויה, והוא הולך ומתקרב, בכל עת עמלו בדעת ובכשרון, אל המקום הרוחני, ששם עומדת היא התצטירות הבנויה בכל שכלולה, ומלא קומתה של המחשבה, שראשי פרקיה הם הם המתחילים להתגלות בעבודתו. והחלק השכלי, ועוצם החיים שבלשדו, כל אלה באים הם, ע"פ רוב, מהתוכן הנגמר הכמוס, האצור במרומיה של הנשמה השכלית, נר די נשמת אדם.

ונמצא שבכמיסה נולדת הנשמה המשוכללת בתחלה, ומאצלת היא ממנה קוים ונקודות שונות, בהעתקות רבות, מאירות וכהות, עד שהאדם לפי כשרונו, מתחיל הוא לחפש את אמיתיותו, לסדר את ציוריו, ולהרר את צבעיהם. ובגילוי נולדה היא המחשבה המטושטשת הרפויה בתחלה, והיא הולכת ועולה, עפה ומתקרבת אל המחשבה הגמורה, החבויה בגני המרומים. וכשם שהדבר נוהג ביחידים אישיים, כן הוא נוהג באומה שלמה ובמהלכי חיה, בנשמה ההיסטורית ובכל מעבדיה. וכן נוהג הדבר בכללות האדם וארחות חייו הרוחניים, על פי המסבות הרבות הרוחניות והחמריות, לשכלול העולם ובנינו, ביחש החבורה האנושית הכללית, ירידותיה ועליותיה. ומובן הדבר, שחזיון כזה, מתגלה בכל הוד יפיו, וחוטב תכסיו, בכללות היש ואור התויה, עד הגיענו להצפיה העליונה, בית יעקב לכו ונלכה באור ד'.

א. הערות לענין העריכה וסידור הפרקים

הפרק הקודם נקרא: "איחוד החבוי והגלוי". ביארנו בשיעור שעבר, שכוונת הדברים - הנסתר והנגלה. איחוד הנסתר והנגלה בעולם. נסים נסתרים. היסודות מהם בנוי הכל - האטומים, העולים ליחידות רוחניות. הנסתר והנגלה בעולם הטבע. אחר כך עסק הפרק בענין: החבוי והגלוי בכלל ובפרט. הפרט הוא הגלוי והכלל הוא החבוי, והם מאוחדים זה בזה.

הפרק הזה דן גם הוא באיחוד הנגלה והנסתר. הנסתר "כמוס", חבוי, בגלוי. הפרק דן במיוחד בנפש ובנשמה. גם בה יש צד נגלה וצד נסתר. ודוקא החבוי הוא השלם, "הגמור", ואילו מה שישנו בחוץ - הולך ומשתלם, הולך ומשתכלל, אך עדין איננו גמור.

ב. למקורו של המונח 'אופי' ולהוראתו

"יש אופי מחשבה כזה, שמפני שהוא כבר עומד במעמקי הנשמה ושרשה [...] הוא שולח את קויו על ההופעות השכליות הגלויות שבדרך עבודת העיון" (תחילת הפרק).

המונח 'אופי' נמצא בירושלמי, (שקלים, פ"א ראש ה"א): "א"ר אבא בר אחא, אין את יכול לעמוד על אופיה של אומה זו - נתבעין לעגל ונותנין, נתבעין למשכן ונותנין".

כמו כן בויקרא רבה, (אמור, פר' כג): "אין אנו יכולים לעמוד על אופיו של דוד - לפעמים קורא את עצמו 'מלך', ולפעמים קורא את עצמו 'עני'".

וכן בבראשית רבה, (פר' יד): "חמשה שמות נקראו לה: נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה [...] נשמה זו האופיא, דברייתא אמרי: האופיתא טבא".

אנחנו אומרים, שאופי הנשמה זה אופי המחשבה; זו הנשמה השכלית.

ג. המהות העלומה והתופעות הגלויות

הרב כותב: "יש אופי מחשבה כזה [...] הוא שולח את קויו על ההופעות השכליות הגלויות וכו'".

הרב זצ"ל היה מדבר על פי רוב דווקא על דרך המחשבה החדישה. יסוד שיטתו של קאנט, בספרו 'בקורת התבונה הטהורה' הוא שלכל דבר ישנו 'הדבר כשהוא לעצמו' (Ding an sich), וישנן התופעות שלו, הפנומן (ראה: קוה"נ, עמ' סב ועמ' קד). ישנו האופי העצמי, האופי הנסיוני, בפועל ובמעשה; וישנו האופי השכלי - זה הדבר כשלעצמו. אותו אין אנו מכירים. כל מה שאנו רואים ויודעים זה רק האופי הנסיוני, התופעות החיצוניות. אך את עצם המהות אין אנו יודעים (וראה עוד, שם, עמ' מח).

ד. הידיעה העצמית כסולם להכרת הבורא

על שער ההיכל בדלפי היה חקוק: "דע את עצמך" (GNOTI SAUTON). פתגם זה אימץ לו אבי הפילוסופיה העתיקה - סוקרטס. זהו יסוד שיטתו.

ישנם פילוסופים המוסיפים לפתגם זה את ההמשך: "ותדע את בוראך". ר' שם טוב אבן פלקירא מביא בספרו 'ספר הנפש': "היה כתוב בהיכל הפרושים: 'דע נפשך ותדע בוראך'.

זה הוא גדר הפילוסופיה: ידיעת האדם את עצמו וראה: 'פילוסופיה יהודית', נזא"ח ב, עמ' שיז).

וכך כותב בעל 'חובת הלבבות' (שער הבחינה, פרק ה'): "כבר אמרו קצת החכמים, שהפילוסופיה היא ידיעת האדם את עצמו, רצה לומר: ידיעת מה שזכרנו מענין האדם, כדי שיכיר הבורא יתעלה מסימן החכמה בו; כמו שכתוב: 'זמבשרי אחזה אלוה'".

בדרך זו הסברנו פעם את המאמר: "אם אין אני לי מי לי" (אבות א, יד). אם אין לי את ה'אני' - מה לי; שהרי האדם מכיר רק את תופעותיו החיצוניות: זו ידי, זה ראשי וכו'. האדם יודע רק את מה ששייך לו, אך לא את מהותו הפנימית. וזהו המשך המאמר: "וכשאני לעצמי - מה אני?" אני מכיר אותי רק מבחינת ה'לעצמי' - זה שלי וזה שלי; אך "מה אני?" זאת אינני יודע.

ה. הפלוגתא במהותה של 'הנפש'

1. בפילוסופיה העתיקה

אריסטו, בספרו 'על הנפש' (חלק א פרק ב), מביא את הדעות השונות של הקדמונים בנוגע למהותה של נפש האדם.

אחד מהם אמר שהיא יסוד מניע. שני טען שהיא עשויה מאש וחום. שלישי סבר שהיא הנשימה. לדעת הרביעי - היא מורכבת מארבעת היסודות: אש רוח מים ועפר, והאהבה מאחדת אותם. חמישי - המספר המניע. ששי - אד. שביעי - בת אלמוות. שמיני - יסוד מימי. לדעת התשיעי - דם. ושיטת אריסטו עצמו היא: "הנפש היא צורה המשלמת טבע גופני חי".

2. במחשבה העברית הקדומה

ר' סעדיה גאון, אבי הפילוסופיה הדתית העברית, בספרו 'אמונות ודעות', במאמר הששי - במהות הנפש, כותב: "והנה ראוי תחילה לחקור עצם הנפש מה היא. לפי שמצאתי בני אדם חלוקים בעצמותה מחלוקות מפליאות ממה שמטריד את הלבבות". בהמשך דבריו מביא רס"ג שבע שיטות, בנוסף לארבע שכבר הזכיר קודם, והוא בא למסקנה שהצדק עם השיטה השביעית, שהנפש נבראה יחד עם הגוף, ולא כדעת הסבורים שהיא קדמונית וכי כל הנשמות עמדו על הר סיני וכו'. לנפש יש שלושה כוחות: 'נפש' - הכח המתאווה, כאמרו: 'כי תאוה נפשך'; 'רוח' - כח הכעס, כאמרו: 'אל תבהל ברוחך לכעוס'; 'נשמה' - הכח השכלי, כאמרו: 'ונשמת שדי תבינם'. ועליהם נוספו שני השמות: 'חיה' ו'יחידה'.

אגב, ר' יהודה אריה די-מודינא, בספרו 'ארי נוהם', מביא את דעתו זו של רס"ג

כדי להראות שהוא חולק על חכמת הקבלה.

דעות אלה של 'נר"ן ח"י', נמצאות גם במדרשים ובספר הזוהר וראה קוה"נ, עמ' רל). כך כותב גם ר' יהודה אבן צדיק בספרו 'עולם קטן' שישנן שלש נפשות; וכן מביא גם הרמב"ם בראש ספרו 'שמונה פרקים'. ר' הלל מוורונה בספרו 'תגמולי הנפש' מוסיף, שעם אלה ישנה נשמה אחת כללית, המאחדת את כל העולם כולו.

3. במחשבה היהודית המאוחרת

ר' יצחק עראמה, בספרו 'עקידת יצחק', שער ו, על הפסוק: 'ויפח באפיו נשמת חיים' (ברא' ב, ז), כותב: "כי באו בעיון זה כמה ספקות ובלבולים כפי מה שהעמיקו אצלו החוקרים, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ובכל מה שנזכר מדעותיהם לא יצאנו מידי מבוכה, אדרבה העמיקו שחתו [...] וזה זה לא נתקיימו בידינו, ונשאר מהות הנפש פורח באויר, והתכלית למציאותנו - מוסכל ממנו [...] וכמו שאמר איוב: 'תם אני לא אדע נפשי על כן אמאס חיי' וכו'". בהמשך כותב המחבר, שהנפש - או שהיא בגדר הכנה בלבד, היולי, או שהיא בגדר נבדל עומד, מושלמת. מסקנתו היא, שהיא באה כהכנה, אך היא הולכת ומשתלמת על ידי קיום המצוות. כלומר, שלכתחילה אינה מופיעה בפועל אלא בכח, בפוטנציאל, והוא מסיים: "והוא האמת הגמור".

ואנחנו אומרים, שזה בכלל לא אמת...

ר' מנשה בן ישראל, בספרו 'נשמת חיים', כותב בנוגע לשאלה זו ש"השער הזה לא יפתח, והלואי שיסגר ולא יכנס אדם בו".

ראינו, שאופיה העצמותי של הנפש הוא בלתי מושג. "תם אני לא אדע נפשי, על כן אמאס חיי".

4. במחשבה הכללית בעת החדשה

בין אותן ארבע השיטות הראשונות בענין מהות הנפש, שהביא ר' סעדיה גאון ב'אמונות ודעות', מצויה השיטה הטוענת שהנפש היא מקרה.

דעה זו מקובלת בפילוסופיה החדשה, דעה המאמינה שאין כלל נפש. זו היא תורת המטריאליזם. למשל, הפילוסוף לנגה כתב שקיים כיום צורך לכתוב את מדע הפסיכולוגיה בלא להזכיר את עניין הנפש.

1. 'הנפש' בתורת הרב

הרב כותב בפרקנו כדברים הבאים: "יש אופי מחשבה כזה, שמפני שהוא כבר עומד במעמקי הנשמה ורשה בכל צביונו ועושר תכניתו [...] בעת שהכח הגמור עושה הוא את פעולתו עליו ממרומים [...] באים הם ע"פ רוב מהותו הנגמור הכמוס האצור במרומיה של הנשמה השכלית וכו'".

שיטת רבנו היא, שהנפש היא כבר 'כח גמור'.

ובתחילת הקטע השני כותב הרב: "ונמצא שבכמיסה נולדת הנשמה המשוכללת בתחלה וכו'".

הנשמה גמורה היא מלידתה ואינה זקוקה עוד לתוספת שכלול. נמצאת היא בכמיסה, בסתר; אינה ידועה כלל, אך בכל זאת היא כבר גמורה ומושלמת.

זה הוא "הכמוס הגמור בגלוי". הנשמה גמורה היא. ואע"פ שלגבינו היא כמוסה, הרי שיחד עם זאת פעולותיה נכרות בגלוי. זאת על ידי ש"מאצלת היא ממנה קוים ונקודות שונות, בהעתקות רבות [...] ובגילוי נולדה היא המחשבה המטושטשת הרפויה בתחלה, והיא הולכת ועולה, עפה ומתקרבת אל המחשבה הגמורה, החבויה בגנזי המרומים" (סוף הקטע השני).
עד כאן התייחס הפרק לענין הנפש והנשמה "ביחידים אישיים".

ז. נפש היחיד ונשמת האומה

בפיסקה האחרונה כותב הרב שלא רק ביחידים זה כך, אלא "כן הוא נוהג באומה שלמה ובמהלכי חייה, בנשמה ההיסטורית ובכל מעבדיה".
זו היא 'נשמת האומה', הנשמה ההסטורית.
בספרו 'נשמת חיים' כותב ר' מנשה בן ישראל, שלכל אומה יש את הנשמה שלה, ואילו אנחנו נפלינו מהם בנשמתנו המיוחדת.
אגב, יש גם שיטות מסוימות בין הפילוסופים החדשים, כמו לצארוס, הסבורים כך.
רעיון זה נמצא גם בתורת החסידות, וזה בהסתמך על הדיוק שבלשון הפסוק: "שמע ישראל, ה' אלהינו ה' אחד, ואהבת וכו'".

ח. נפש העולם - כללות ההוי"ה

אצל הרב מופיע הדבר בהגדרה: "כל ההויה כלולה היא בנקודה אחת" (אוה"ק ב, מאמר שלישי - 'האחדות הכוללת', פרק א, עמ' שצא).
בפירושו לתהי' וקנ, ו) על הפסוק: "כל הנשמה תהלל יה", מביא ר' אברהם אבן עזרא בשמו של רשב"ג: "ור' שלמה הספרדי אמר, כי זה רמז לנשמה העליונה שהיא בשמים". "הנשמה העליונה" היא 'נפש העולם'.
ר' הלל מוורונה, בעל 'תגמולי הנפש' (ציון חמישי, עמ' ת), כותב: "הנפש היא אחת במספר בכל אנשי העולם". בהמשך דבריו הוא מביא ראיות לענין קיומה של הנפש האחת. למשל מהפסוק: "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" (ברא' ב, ז) - הרי שלכולם ישנה נפש משותפת אחת. לאחר מכן הוא מביא גם את דברי 'ספר הבהיר' האומר בנוגע לפסוק זה: "נשמה שיש בה כוח ליתן חיים בגוף אחר". כמו כן, הוא מביא את הפסוק בישעיהו (מב, ה): "נותן נשמה לעם עליה, ורוח להולכים בה" - הרי שישנה נשמה אחת.
יש אמנם מספר כתובים שמהם ניתן להוכיח עמדה מנוגדת, אך לדעתו פסוקים אלו הם המכריעים.
ובמסכת תענית (דף ה ע"ב) אומרת הגמרא: "א"ר יוחנן, יעקב אבינו לא מת. א"ל, וכי בכדי ספדו ספדנייא, וחנטו חנטייא, וקברו קברייא. א"ל, מקרא אני דורש שנאמר: 'זאתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים' (ירמ' ל, י), מקיש הוא לזרעו - מה זרעו בחיים אף הוא בחיים".

אנחנו, בני ישראל, בכולנו נשמה אחת. אז ממילא זה ככה: אם אנחנו בחיים - הרי שגם הוא בחיים. אלו דברים מאד עמוקים (וראה: קוה"נ, עמ' רלז). הנפש היא כמוסה, אך האחדות נמצאת. על כך מדובר בחלק 'מוסר הקודש', בענין איחוד תחיית כנסת ישראל ובניינה כאחד.

וזה מה שכתוב בקטע האחרון של פרקנו. ישנה 'נשמת האומה', וישנה 'נשמת האדם'. "...וכן נוהג הדבר בכללות האדם וארחות חייו הרוחניים, על פי המסבות הרבות הרוחניות והחמריות, לשכלול העולם ובנינו, ביחס החבורה האנושית הכללית, ירידותיה ועליותיה".

זהו רעיון הסוציאליזם. יש באמת נשמה אחת ביחס החבורה; כי כולנו מאוחדים. וממשיך הרב וכותב: "ומובן הדבר, שחזיון כזה, מתגלה בכל הוד יפיו וחוטב תכסיסו, בכללות היש ואור ההויה".

"כללות היש" - זה הוא יסוד 'נשמת העולם'. על כך בחלק ב, במאמר השני - החיות העולמית, סדר ב - נשמת העולם (עמ' שמז ואילך).

זו היא הנשמה הכמוסה בגוף היחיד, באומה הישראלית, בחבורה האנושית הכללית ובעולם. אך כל כמה שהיא כמוסה, פועלת היא בגלוי.

ט. 'הצפיה העליונה' והדרך להשגתה

ומסיים הרב את הפרק: "...עד הגיענו להצפיה העליונה, בית יעקב לכו ונלכה באור ד'".

"הצפיה העליונה". וכך כותבת הגמרא במס' חגיגה (דף יב ע"א) "דא"ר אלעזר, אור שברא הקב"ה ביום ראשון - אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו וכו'". 'הצפיה העליונה' היא העתיד הגדול. העולם בשלימותו. עכשיו אנחנו עוד רחוקים ממצב אידיאלי זה. עדיין יש לנו 'עומק טוב ועומק רע' (ראה אוה"ק כרך שני, מאמר רביעי, סדר ב, עמ' תעה ואילך). אולם כך יהיה בעתיד. מוכרח להיות כך, שהרי הכל מאוחד.

והסיום - באחרית הימים. "בית יעקב לכו ונלכה באור ד'" (ישעיה ב, ה). זה הוא האור הכללי. הכמוס הגמור בגלוי - יתגלה. לזה אנו שואפים, וזו היא הצפיה העליונה.

בקובץ כתב היד, לאחר הפרק הזה, בא הפרק: 'הדמיון כאספקלריא של המציאות', פרק המופיע אצלנו בעמ' רכז.

כי איך מגיעים לכלל זה? על ידי אור 'הדמיון העליון' ובכוחה של השירה.

שיעור יח, יום ד, זתמוז תשכ"ד

פרק כג

גבול הנסתר והגלוי

הסתרים העליונים, מתוך גדלם, מרוב הופעת אורם, מהרסים את כל הסדרים הקבועים בתכונת השכל הטבעי, הפשוט. אמנם באמת מחדשים הם את כחו בכח כללותם. אבל החידוש הזה, שהוא חידוש החיים הרוחניים בצורתם העליונה, יבא רק אחרי השיקוע העמוק ביאורי הדעת. אבל לפני זה פוגש הבלבול וערכוב הסדר את האדם, והשנאה מצד התכונה הטבעית, התדורה עמוק באדם בצורתו הרוחנית הקבועה בו בטבע, באה לכל הדרישה החבויה. אמנם בתוכיתה של שנאה זו אהבה רבה גנוחה היא. אהבה עליונה.

וההכרה מתגברת, כל אשר יודרך האדם בחלאתו הרוחנית, שאם כל מדע והרת עולם של כל הכרה תתרחב לפניו בעצם יסודה, כל אשר שפעת הרזים ישביעוהו, או תבא חכמה בלבו ודעת לנפשו ינעם. והגורמליות של השכל הישר, ופשטות ההרגשה האיסטטית, וכל צורה בהירה טבעית של כל יופי ונשגב בבריאות טבעיותה, תשוב להזריח לו בזוהר עליות, בהרחבה אשר לא היתה יכולה להיות גם משוערת לפני החדירה אל עומק הרזים, אשר בסוד ישרים.

ורישומי השנאה הקדומה, אשר הושרשה לפני הופעת האור במעמקי הנשמה, יבאו לשימושם היותר מכוון, שהוא שמירת הגבול בין שני העולמים הללו, באופן שכל אחד קיים הוא תמיד בצביונו, ובאין צורך של שום הפרעה ושום ביטול מתכונותיו, הוא מופיע במלא זוהר חייו, משפיע ומקבל שפעת עולמים, מתלבש ומתקשר בחברו.

וצרת השנאה והקנאה הרוחנית הפנימית סרה לגמרי, ותחתיה באה הגבלה בריאה, והכרה מחוטבת, שבהתאחדותם יחד

של שני העולמים, הגלוי והנסתר, במלא צביונם, בעירוב פעולותיהם בתכונה בניית ומסודרת, יבנה ויתכונן עולם מלא בכל הדר גאווה.

החק ומקורו, ומה שלמעלה ומה שלמטה ממנו, הטבע הגשמי והרוחני עם כל שרשיו, החיים ביסודם, מעומק מאפליהם עד למעלה מכל זהרי אורם, יחד מתכנסים לחטיבה אחת, ונחלי השיגוב והרוממות כיוספים בגדלם, וישועות מתחדשות, צדקות נצמחות, ועם נברא קם להלל יה.

א. למשמעות סידורם של הפרקים

הפרק פותח: **"הסתרים העליונים, מתוך גדלם מרוב הופעת אורם וכו'".** כל 'נסתר' הוא בחזקת 'עליון', בעוד שה'נגלה' הוא 'תחתון'. פרק כא ענינו היה: 'איחוד החבוי והגלוי', כלומר - הנסתר והנגלה. פרק כב עסק בנושא: 'הכמוס הגמור בגלוי'. כל זה מתקשר ל'איחוד הנסתר והנגלה'. ואכן זו היא הכותרת שניתנה לסדר כולו. פרק זה דן גם הוא באיחודם של השנים, אלא שיש בו תוספת: **'גבול הנסתר והנגלה'**. אמנם הם מאוחדים, הנסתר נמצא כמוס בתוך הנגלה, ואפילו ה'נגלה' לא נגלה עד הסוף, ובשלימות, וכמו שאמר הרמב"ן בעניין הנסים הנסתרים, וראה: **'מוסר הקודש'** שער ראשון, סדר ב, פרק כב, 'התאחדות הטבע והנס' ועמ' כח - כט). ואעפ"כ אין לומר שהכל מאוחד לגמרי. צריך להיות גבול מסויים ביניהם.

ב. הגבלת העולמות והתאחדותם

בקטע החמישי נאמר: **"ורישומי השנאה הקדומה [...]** יבאו לשימוש היותר מכוון שהוא שמירת הגבול בין שני העולמים הללו וכו' - זה הוא הגבול. ובהמשך הדברים, בקטע הששי כותב הרב: **"וצרת השנאה והקנאה הפנימית סרה לגמרי, ותחתיה באה הגבלה בריאה וכו'".** אך על אף ההגבלה הזו, הרי שקיימת **"התאחדותם יחד של שני העולמים, הגלוי והנסתר וכו'".** צריכים להיות בנגלה. יש להשפיע ולהעלות את הנגלה אל הנסתר. רבינו, עד כמה שהיה נסתר, שרוי ב'סתרים העליונים', הרי שעם זה היה 'נגלה'. לפעמים, תוך כדי העיסוק בצרכי הצבור והדיונים השונים, היה נכנס לחדרו ומעלה את המחשבות הנשגבות ביותר.

ג. 'הסתרים העליונים' – סתירה ובנין

בפתיחת הקטע הראשון כותב הרב: "הסתרים העליונים [...] מהרסים את כל הסדרים הקבועים בתכונת השכל הטבעי, הפשוט. אמנם באמת מחדשים הם את כחו בכח כללותם".

"מחדשים" משמעו – בונים. 'חידוש העולם' הוא בריאת העולם. ישנם ארבעה עולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. 'אצילות' היא ה'חכמה'. 'בריאה' היא 'בינה'. הבינה בוראה, מחדשת וראה: קוה"נ, עמ' סח, וכן: 'מנגינות התיקונים', בשמ"ר א, עמ' שעג ואילך). כשמחדשים דבר בלימוד מרגישים נועם. 'נועם' הוא כינויה של ה'בינה'. 'ונהר יוצא מעדן' – החכמה היא 'עדן', והבינה היא ה'נהר'. והיא המחדשת.

ד. ג' ראשונות וז' אחרונות

ישנן שבע ספירות הבנין. הן נקראות כך כיון שהן מתחילות מספירת ה'חסד' ולמטה. והכתוב אומר: "עולם חסד יבנה" (תהי' פט, ג). שלש הספירות שמעליהן: כתר, חכמה ובינה, הן ג' הספירות העליונות, השכליות. שלש הספירות הללו הן "הסתרים העליונים". ואלו "מתוך גדלם, מרוב הופעת אורם, מהרסים את כל הסדרים הקבועים בתכונת השכל הטבעי". כי השכל הוא למטה – היסוד. וכשמגיעות שלש הספירות העליונות האלו לסדרים הקבועים, התחתונים, הן לכאורה הורסות את סדריו של השכל הטבעי. ואולם למעשה הן בוראות אותם (ראה: 'מנגינות התיקונים', שם, עמ' שנה-שנו).

ה. ה'אהבה' המאחדת

בקטע השלישי נאמר: "אמנם בתוכיותה של שנאה זו אהבה רבה גנוזה היא, אהבה עליונה".

על הפסוק: "וירא ה' כי שנאה לאה" (ברא' כט, לא) אומר 'הזוהר': "...אלא ודאי יובלא איהו תדיר עלמא דאתכסיא, וכל מילוי לאו באתגליא נינהו וכו'".

ובהמשך: "ר' אלעזר פתח 'מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה' [...] 'אם הבנים שמחה' – דא לאה" (ח"א, דף קנד ע"ב), זו 'אמא עילאה' – בינה.

ובקטע הרביעי כתוב: "וההכרה מתגברת [...] שאם כל מדע והרת עולם של כל הכרה וכו'". פה כבר מדובר במפורש על הבינה, על פי הפסוק: "כי אם לבינה תקרא, (משלי ב, ג). וכך נדרש פסוק זה בגמרא בברכות (דף נז ע"א): "...יצפה לבינה" – עיין שם (ראה: קוה"נ, עמ' רטז).

ה'בינה' היא 'עלמא דאתכסיא', והיא ה'יובל' – החירות (זוהר, שם. וראה ניצני ארץ י, עמ' 47). ה' הוציא את ישראל ממצרים לחירות, ובאותה פרשה נזכר שם האלוהות חמישים פעם – רמז לנ' שערי בינה.

ובתוך השנאה הזו "אהבה רבה גנוזה היא, אהבה עליונה". 'אהבת עולם' זו ספירת המלכות. ולעומת זה 'אהבה רבה' היא איחוד התפארת

או החסד עם הבינה. וכך כתוב בזוהר ואתחנן (דף רסג ע"ב, בד"ה 'פקודא לאהבה'): "מאי טעמא אקרי 'אהבה רבה', בגין מאן דקאים בהאי אהבה אתקשר בעלמא עילאה. 'אהבת עולם' דא רזא דעלמא תתאה דאתקשר ביה רחימו דיליה, וכלא רזא חדא בלא פרודא" (ראה: 'יסוד הכללות', סיני נז [תשכ"ה], עמ' קעו, וקוה"נ, עמ' קכח).

ו. ענין 'שבעת ההיכלות'

יסודי החכמה הפנימית הם - עשר הספירות. כפי שלמדנו פעם, מקורן - בספר יצירה, מסכת אצילות, ספר הבהיר ועוד (ראה: ניצני ארץ ט, עמ' 39-40).

היסוד השני - ארבעת העולמות.

היסוד השלישי - חמשת הפרצופים.

היסוד הרביעי - ההיכלות.

ענין ה'היכלות' נזכר בפירושו של רש"י ל'עין יעקב', חגיגה פרק שני: "אין דורשין [...] במעשה בראשית - כגון ספר יצירה, ולא במעשה מרכבה - כגון במשנה שבספר היכלות וכו'". ובתשובת רב האי גאון, שצירף המסדר, שם: "...מי שהוא הגון בכמה מידות זכורות ומבוארות, כשמבקש לצפות במרכבה ולהציץ בהיכלות של מלאכי מרום, יש לו דרכים לעשות וכו'".

ישנם שבעה היכלות. הדברים מפורשים בזוהר פר' בראשית (ח"א דף מא-מה) ובזוהר פר' פקודי (ח"ב דף רמה). הם מופיעים בסדר זה:

היכל ראשון - לבנת הספיר

היכל שני - עצם השמים

היכל שלישי - נוגה

היכל רביעי - זכות

היכל חמישי - אהבה

היכל ששי - רצון

היכל שביעי - קודש קדשים.

ז. יחס ברכת 'אהבה רבה' להיכלות

ישנם סדורי תפילה המציינים את ההיכלות השונים שאליהם מתעלה האדם במהלך תפילתו (ראה קוה"נ, עמ' רמא, ובהערות).

מברכת 'יוצר אור' ועד תפילת 'שמונה עשרה' מתחילה התפילה המכוונת כנגד שבעת ההיכלות. וכך מופיעים הדברים בסידור הרמ"ק:

מ'יוצר אור' ועד 'אל ברוך' - לבנת הספיר

מ'אל ברוך' ועד 'לא אל ברוך נעימות יתנו' - עצם השמים

הקטע 'לא אל ברוך' - נוגה

מ'המחדש בטובו' - זכות

מ'אהבה רבה' - אהבה

מ'אמת ויציב' - רצון

תפילת 'שמונה עשרה' - קודש הקדשים.

האר"י בסידורו מחלק את התפילה בהתאם לסדר ארבע העולמות:
מתחילת התפילה ועד פסוד"ז - עשיה
מפסוד"ז ועד ברכות ק"ש - יצירה
מברכות ק"ש ועד שמו"ע - בריאה
מתפילת שמו"ע ואילך - אצילות.

הרמ"ק מחלק את התפילה במקביל לסדר העולמות בדרך זו:
פסוקי דזמרה - עשיה
ברכות ק"ש - יצירה
תפילת העמידה - בריאה
מה שלאחר שמו"ע - אצילות.

יוצא שלדעת האר"י, ההיכלות שכנגדן מכוונים בברכות קריאת שמע נמצאים בעולם הבריאה. ואילו לפי הרמ"ק הם בעולם היצירה.
אנחנו היינו אומרים, שההיכלות הם בעולם היצירה, כי הם אידיאות (וראה: קוה"נ, עמ' סז).
השל"ה, שבסידורו 'שער השמים' הולך על פי רוב לפי שיטת הרמ"ק, במקרה זה נוטה לדעתו של האר"י - שהיכלות אלו הם בעולם הבריאה.
כשאנחנו נכנסים לברכת 'אהבה רבה' - הכל כבר מאוחד.

ח. מהותו ומעמדו של 'יאור הדעת'

הקטע השלישי בפרקנו מסתיים בביטוי: "אהבה עליונה".
וכך נאמר בתקו"ז, תקונא תלתי: "'יראה' אתקריאת מסטרא דשמאלא, ו'אהבה' אתקריאת מסטרא דימינא; אית יראה ואית יראה, אית אהבה ואית אהבה". יש 'אהבה תחתונה' - 'אהבה תתאה', וישנה ה'אהבה העליונה' - 'אהבה עילאה'.
המאחד ביניהם היא ה'דעת'. ה'דעת' אינה ספירה בפני עצמה, אלא היא 'הקו האמצעי' - כלשון ה'שערי אורה', או 'עמודא דאמצעיתא' - כלשון הזוהר - העובר ומחבר מלמעלה ועד למטה (וראה: ניצני ארץ יא, עמ' 41).
ולכך מתכוון הרב בקטע השני בו הוא כותב: "אבל החידוש הזה, שהוא חידוש החיים הרוחניים בצורתם העליונה, יבא רק אחרי השיקוע העמוק ב'יאורי הדעת". ה'יאור' הזה הוא ה'נהר' היוצא מעדן.
חידוש החיים הרוחניים יבוא אחרי השיקוע ב'יאורי הדעת'. אין לבטל את הנגלה, אלא יש להכניס לתוכו ולשלב בו גם את הנסתר.
אצל אברהם כתוב: "יירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו" (ברא' יח, א), אך אצל לוט נאמר: "ויבאו שני המלאכים סדומה בערב" (שם יט, א). לאברהם הם נראו כאנשים אע"פ שבאמת היו מלאכים. צד הנגלה נשמר. בעוד שאצל לוט הוא התבטל לגמרי.
בקטע הרביעי כותב הרב: "שאם כל מדע והרת עולם של כל הכרה תתרחב לפניו בעוצם יסודה, כל אשר שפעת הרזים ישביעוהו, אז תבא חכמה בלבו ודעת לנפשו ינעם".
כוונת הרב, שהבינה מולידה את התפארת עד היסוד; 'צדיק יסוד עולם'. ואז

ממילא תוולד החכמה, שהרי החכמה והבינה הם בגדר 'טרין רעין דלא מתפרשין', "ודעת לנפשו ינעם". זה הוא האיחוד (ראה: 'פילוסופיה יהודית', נזא"ח ב, עמ' שצד).

ט. 'סוד הישרים' הממצע והמאחד

קטע זה מסתיים במילים: "...בהרחבה אשר לא היתה יכולה להיות גם משוערת לפני החדירה אל עומק הרזים, אשר בסוד ישרים". בטוי זה הוא על פי הנאמר בפסוק: "את ישרים סודו" (משלי ג, לב).

במדרש תנחומא (ויחי פר' ב), על הפסוק: "בנימין זאב יטרף", כותב על סמך שלושת הכתובים שנאמר בהם 'סוד': "את ישרים סודו" (משלי ג, לב), "סוד ה' ליראיו" (תהי' כה, יד), "כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" (עמוס ג, ז) - "כי בתחילה היה מתגלה הסוד ליראיו, חזר ונתנו לישרים, חזר ונתנו לנביאים".

מתחילה היה ה'סוד' מסור ליראים. יש יראה עילאה ויראה תתאה. יראה עילאה היא המאוחדת באהבה. היא הנמצאת למעלה. קודם היה הסוד רק ליראים - בנסתר. אחר כך נתגלה הסוד לישרים. זה המאחד, כי זה כבר יותר למטה, באמצע. ולבסוף נמסר הסוד לנביאים. הם כבר היו לגמרי בנגלה. וזו הירידה הקיצונית.

זה ההסבר לדבריו של הרב: "החדירה אל עומק (בכתה"י: עמק) הרזים, אשר בסוד ישרים".

י. משמעותו של 'החוק' ומקורו

בראש הקטע האחרון כותב הרב: "החק ומקורו, ומה שלמעלה ומה שלמטה ממנו, הטבע הגשמי והרוחני עם כל שרשיו, החיים ביסודם [...] יחד מתכנסים לחטיבה אחת".

פירוש הדברים. ישנו 'החוק', וישנו 'מקורו' של החוק. "חוק" הוא הכינוי של ספירת ה'יסוד'. כך מופיע ב'שערי אורה' לגיקטילה וב'פרדס' - שער הכינויים. "מקורו" של החוק הוא הבינה העליונה. החוק הוא יסוד החיים. הבינה היא ג"כ החיים. וכולם "יחד מתכנסים לחטיבה אחת" - הטבע הגשמי והטבע הרוחני (ראה: קוה"נ, עמ' מב).

'הטבע' בגימטריה 'אלהים'. כך כותב ב'ראשית חכמה' (שער האהבה פרק יא): "בראשית ברא אלהים - הטבע שהוא אלהים וכו'" (וראה לעיל בשיעור על פרק כא, סעיף ב, 5).

צריך לדעת שהשם 'אלהים' הוא אחד משמות הקודש, אך שם הוי"ה נמצא למעלה ממנו.

הצרה שלו ושל האמסטרדמי היתה, שהוא אמר שאין למעלה מזה. "הוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו"; "ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין"; 'אלהים' - כן,

אך שם הוי"ה - לא (ראה): 'פילוסופיה יהודית', נזא"ח ב' עמ' שצה-שצו).

ענין זה מובא גם בתחילת הספר 'מגיד דבריו ליעקב': הטבע - אלהים. כך גם ב'גינת אגוז' לר"י גיקטילה, בשער ההויה: "שזה מופרש, אין לו שום ענין בתוך העולם; רק שם 'אלהים' הוא הטבע". בהמשך דבריו אומר גיקטילה: "הכנוי 'אלהות' מתחדש בחידוש הטבע [...] אך שאר השמות הם למעלה ממנו". אלו נקראים 'שמות השוים' (ראה קוה"נ, עמ' קסג הע' עג). וה'דעת' מקשרת בין הכל. הטבע הגשמי והטבע הרוחני - הכל מתחדש.

יא. הרימוז שבפסוק החתימה וסיכום ענייני

את הפרק מסיים הרב במילים: "ועם נברא קם להלל יה". ה'בריאה' היא - כמו שאמרנו בתחילת השיעור - ספירת הבינה. "קם להלל יה" - השם 'יה' הוא השם המיוחד לספירות החכמה והבינה. עיקר הדבר הוא כך. נסתר - יש; נגלה - יש. הנסתר בנגלה - הכל חי. 'אלהים' בגימטריה 'הטבע'. הזכרנו קודם את הפרק שב'מוסר הקדש': 'איחוד הטבע והנס'. צריך להזהר שלא לעלות יותר מדי ושלא לרדת יותר מדי. העולם אינו למטה - איננו חול, אך גם אינו למעלה - איננו קודש. צריך תמיד ללכת באמצע. במקום: 'איחוד הטבע והאלהות', נאמר: 'איחוד החול והקודש'. וכל זאת לומדים אנו ב'ארץ הקודש'. זו אמנם 'ארץ', אך יחד עם זאת - 'קדש'.